

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za polleta 1 gld. 80 kr., za četrileta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrlet 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 15. marca 1865. ~

Gospodarske stvari.

Kako kostanj ali marun saditi in izrežati. *)

Kostanj ali marun (maroni) se kakor drugo luščinasto seme ali zrnje sadi v odločen kraj ali semenišče v dobro zboljšano in zrahljano zemljo v jeseni ali, kar je še bolje, spomladi dva palca globoko in veliko ped narazen.

Drugo leto, ki so drevesca že ped visoka zrastle, se iz semenišča izkopljejo; potem se jim postranske vejice od debelca gladko odrežejo pa tudi male koreninice ali sesavke nekoliko prikrajšajo; srednja ali srčna korenina se pa toliko odreže, da le en palec dolga ostane.

Potem se pa kostanj v drug kraj ali drevesnico (Baumschule) dva ali tri čevlje saksebi, kakor prostor dopušča, spet v dobro zrahljano zemljo posadi, kjer tako dolgo ostane, da po 6 do 7 čevljev visok zraste. Od zdaj naprej so drevesca še le pripravna, da se iz drevesnice izkopljejo in tjé posadé, kjer imajo za zmiraj ostati. Predno se pa to stori, se morajo drevesca zopet po debelcih gladko obrezati, zgornje mladike v krono zvrstiti, ranjene ali poškodovane korenine odrezati in vse rance z vrtnim mazilom zamazati.

Na tem mestu, kjer imajo drevesa stanovitna ostati, se jim morajo 2 in pol čevlja globoke, 6 do 7 čevljev široke jame skopati in tudi v zboljšano zemljo, kakor druga sadna drevesa saditi.

Kdor pa hoče mlade kostanjčke ali marunčke v posode saditi, si mora popred zraven posod tudi dobre, zboljšane in zrahljane prsti pripraviti; če je le mogoče, naj se koristna prst popred še skoz železno mrežo preseje.

Kdor si je vse to preskrbel, mora si še izbrati tako posodo, ktera ima na dnu luknjico, da se voda, če je preveč v posodo pride, more skoz luknjo izcejati.

Predno se pa posoda s prstjo napolni, se mora čez imenovano luknjico majhna čepinica položiti, da z vodo vred preveč prsti skoz luknjo ne odhaja. Na to se v posodo le toliko prsti nasuje, da drevesce ne pride globokejšé v prst, kakor je popred v zemlji rastlo.

Predno se drevesce na vrh prsti v posodo postavi, se mora že popred po koreninica in debelcih tako obrezati, kakor je bilo gori priporočano, ko se drevesce iz semenišča izkoplje.

Potem se koreninice v posodi kakor v kronico razprosté in prav rahlo dobre prsti se na-nje natrese in drevesce še nekoliko potreslja, da prst bolj med koreninice šine in med njimi nič praznega ne ostane; tako se drevesca

hitrejšé vkoreninijo in lepše rastejo. Posoda pa ne sme prepolna ali do vrha s prstjo nasuta biti, zato, ker se morajo presajena drevesca z vodo dobro zalivati; še boljše je s prestano kakor s tekočo vodo jih močiti, in paziti je na to, da voda čez posodo ne teče.

Tako je bolj koristno mlade kostanjčke ali marunčke v posodo saditi in rediti, kakor pa seme ali zrnje precej v posode sejati al vtikati, ker se jim srčna in druge koreninice z obrezovanjem ne morejo tako v red in krono djati, kar je dobri rasti in rodovitnosti drevesec posebno potrebno.

Po presajenji drevesec je dobro, posode v senčen kraj prenesti, da se popred primejo; ko se primejo, se morajo zopet na drug kraj prenesti, kjer jih hoče gospodar imeti.

Pozimi pa, če so drevesca v prstenih posodah al v takem kraju, kjer zemlja zmrzuje, je treba, da se v gorkejši kraj prenesó ali pa se morajo s prstjo vred iz posod vzeti in v razkopane razore tako s prstjo zasuti, da za malo ped prsti čez korenine pride, da prstene posode ne razzebejo. Spomladi se pa spet v posode nazaj posadé in prst se jim lahko enmalo zboljša; če so pa posode že polne korenin, se morajo v večó posodo posaditi, da drevesca lože rastejo in lepše.

And. Fleišman.

Gospodarski pomenki.

O zasadbi golega Krasa z drevjem.

Iz Kr. na Krasu smo prejeli dopis, čegar prvemu delu vredništvo ne pritrdi, ker je prepričano, da bistroumni deželni poglavar tržaški se ne dá po enostranskih le kancelijskih nasvetih napotiti, da bi se o pogojzdevanji Krasa kaj ukazalo, kar je le nekterim na korist, drugim pa na škodo. Ako hočemo kamor koli drevja posaditi, moramo drevesa pred imeti, in zato je naprava drevesnic tudi prva stvar. Sicer pa ne vemo na tanko, kako je vse to na Tržaškem vredjeno, da bi mógli to zadevo na drobno pretehtati; zato pa tudi želimo, da bi nam o dotičnih ukazih popolnoma podučen mož to napravo v „Novicah“ do dobrega razjasnil, da se podučijo tudi tisti, ki jih dotični ukazi zadevajo in zdaj še ne sprevidijo koristi njene naprave. Ako je takih morebiti veliko, kakor je naš dopisnik, je toliko bolj potreba, da se razjasni stvar. Iz tega namena pa tudi menimo, da bi ne bilo dobro, ako bi v tako važni zadevi, kakor je zasadba golega Krasa z drevjem, ne dali tudi nasprotnim glasom odduška. Naj pové vsak, kar mu srce teží; porazumljenje je potem toliko ložeje. Čeravno tedaj, kakor smo rekli, ne moremo verjeti, da bi stvar tako bila, kakor nam jo dopisnik iz Kr. pripoveduje v prvem delu, mu pa vendar tudi ne moremo ovreči, kar o razdelitvi pašnikov govori; razdeljenje pašnikov

*) To, kakor tudi trije sestavki v „Novicah“ 1856. leta natisnjeni, utegnejo Vam, častiti gosp. Ž. primerni odgovor biti na vprašanje Vaše.

smo v „Novicah“ že zagovarjali kot prvi pogoj vsakoršne kulture. Pričakovaje tedaj od druge strani razjasnila, natisnemo dopis odkritosrčnega gospodarja M. K. iz Kr., ki se tako-le glasi:

„Po želji in zapovedi našega visocega spoštovanja vrednega gospoda deželnega poglavarja v Trstu se po ukazu c. kr. okrajnih predstojnikov in občinskih županov po Krasu narejajo vrti za ajlantovo drevje in drugo rastje, ktero se bo po pašnikih ali po goličavah posadilo. Ti vrti so napravljeni skoraj v vsaki vasi, najmanj pa v vsaki soseski; nekteri so bili že obsejani pred dvema letoma, drugi lani, letos pa jih bo največ. Al skoraj vsak selan mrmra, posebno pa borni kmetič, ker mora vse te naprave narejati; bogati le ukazujejo in se še norčujejo iz reveža, ki namesti da bi si kruha služil, mora delati v zastonini (roboti). Kdor nima volov za vožnjo, mora vse samotež storiti (ali je to prav?); kdor ima vole, vozi morebiti pol dneva in že mu je preveč; revež pa dela celi teden, in pravi, kaj bo to meni koristilo? saj nima potrebe drv; on gré po pest brinja za kurjavo. Dalje revež toži, da mu pašniki (gmajne) nič ne koristijo, ker blaga (živine) nima ali k večjemu eno govedo, največ je takih na Krasu, da imajo eno kravico. Premožniši pa ima po 3, 4 do 6 goved in po 10 do 20 ovác. Ako se hoče kadaj Kras ozeleniti, bi se moralo po mojih mislih tako ravnati. Moralo bi se dati vsakemu selanu (sosedu) pašnika en oral, kjer je največ golo; vsak, kdor je kaj dobil, bi moral pod kaznijo obsaditi svoj del in iz njega potrebiti kamnje, kar je največ mogoče; vsakemu pa bi se moralo dajati dreves iz tistih vrtov. Skor vsakega slišim govoriti: „ko bi se saj enmalo pašnikov razdelilo, bi rad delal; tako pa snejo vse le bogatini.“ Vsak sebi ima najbolj veselje za delo. Potem bi se kmali kamnite goličave ozelenile, drugače bo godba brez glasú. Svetoval bi tudi zasajati na Krasu več tukajšnjih domačih dreves, posebno bresti in topole. Brest se lahko seje, in vsejani brest zraste 5 do 6 sežnjev visok in lepo raven; njegovo listje je dobra klaja za goveda in ovce, bodi si frišno ali posušeno, in na Krasu kaj rad raste. Skušnje kažejo, da kjer se le eden vsadí, tam okoli je brž goščava iz korenin, samo da živina ne sme blizo; brestov les je za vsako rabo, za sodarje, mizarje, kolarje, pa tudi obroči se prav lepi iz njega naredijo. Pri nas se seme lahko dobi; h koncu maja je že zrelo; potem se vseje in v 8 do 10 dnevih se ozeleni in kalí prav hitro in močno raste v visoko in pa košato drevo; vsaka prst mu je dobra. Tako tudi topol ima dobro listje, posebno za ovce, ki ga pozimi kaj rade jedó! Sadí se brez korenin, potaknejo se le same veje. — Ako bi se tako pa pridno ravnalo, v malo letih kraške goličave pokrije zelen klobuk, in spominjali bi se še čez tisoč in tisoč let potomci naši Njih ekscelencije c. kr. deželnega poglavarja tržaškega, kakor se spominjamo nekdanjega predstojnika Tominca v Sežani, ki je dal delati ceste na Krasu.“

Ozir v starodavne čase.

Stare stavbe na kolih.

Spisal P. Hicinger.

(Dalje.)

Ondi, kjer so se stavbe na kolih našle, jezersko dno obsega več leg razne tvarine. Zgornja lega je iz nasipa, peska in blata; pod tisto je črna prhla lega, v kateri se nahajajo izdelki in odmečki nekdanjih stanovavcev. Nižja lega je staro jezersko dno, v katerem tičijo ostri konci zabitih kolov; pod tisto pa so lege iz velicega potopa, v katerih se kažejo ostanki nekdanjega

slona in nosoroga. Po takem so ta pohištva na kolih iz dosti poznejega časa, kakor nasipi iz velicega potopa, kjer pravijo, da so v družih krajih že našli prvi sled človeškega bivanja.

Razne in mnogotere so stvari, ki so se razodele v ostankih taci stavb na kolih. Iz njih se kaže, kakošne divje in domače živali so se tadajšnje čase v teh krajih redile, kakošne rastline so se sejale in sadile, kakošno orodje se je izdelovalo in rabilo, kakošnega značaja so bili nekdanji tukajšnji stanovavci.

Zmed divjih žival, kakor se kaže iz ostalih kostí, so se nahajale: nekdanji tur, ki je imel grbo in grivo in spred zakrivljene rogove, ter se šteje za prednika sedanje holanške in frislanske živine; bivol ali grublec, ki je tudi grbo imel, in je soroden sedanjemu turu, kakoršen se redí samo še v bialovieškem gozdu v zahodnji Rusii blizo poljske meje. Dalje je bil rujavi medved, volk, divji maček, jazbec, kuna, dihur, leverca, daber; tudi jelen, srna, severni jelen, divji kozel; še divja svinja in pa močvirska ali šotna svinja, ki je bila manjšega plemena, in je sorodna z domačo svinjo v gorskih švicarskih kantonih. Zmed ptic so se dobivale: rujavi orel, jezerska postojna, mali kregulj in golobji jastreb; dalje čaplja, štoklja, labud, divja gos, raca in tonovšica; tudi divji golob hostni in vodni jereb. Zmed rib in golazen so bile znane: ščuka, karp, klen, losos, povodna želva in zelena žaba, tudi mnogo školjk. Zmed domačih žival so bile: domača krava z majhnimi debelimi rogovi, s sedanjo rujavo živino v gorskih kantonih sorodna, močvirska ali šotna krava, podobna sedanji mali kravi na Škotskem, in še tretje pleme z velikimi lepo zakrivljenimi rogovi, ki je pa pošlo. Dalje je bila svinja dvojnega plemena, podobnega divji in pa močvirski svinji, koza sedanje podobe, ovca pa s kozjimi rogovi, kakoršna se še kaže v gorskih kantonih; še konj in osel, pes pa srednje velikosti, sedanjemu lovskemu podoben.

Zmed gozdnega drevja se med koli in trami ostanki nahajajo od hrasta, javorja, jelše, jelke, smreke in pa od nekega borovca, ki zdaj raste samo v visokih hribih. Zmed sadnega drevja se kaže samo jablana in hruška, ne oreh ne češplja; nahajajo se namreč ožgani jabelčni in hruševi krhlji. Zmed žita se je pridelovala pšenica in ječmen, ni oves ni rež, tako tudi lan, ne pa konoplje; dobiva se namreč še ožgano pšenično in ječmenovo zrnje, in mnogo lanénih izdelkov; tudi lešniki, bukvice (žir) in zrna od jagod in robidnic so se sém ter tje našla.

Mnogoteri so za tem človeški izdelki, ki se nahajajo med temi stavbami na kolih. Pred drugim je kamnato orožje in orodje: bojni biti in balte, sekire, kladva in dleta iz kremenika in kačnika ali srpentina; tolkala, drgala in brusi iz pešenika in brusnika; osti za pušice in sulice, noži in pile iz kresivnika. Tudi toporišča pri sekirah in kladvih, ročniki leséni in roženi pri nožih in pilah so se našli; sekire pa so bile v les vdlane, ne na les nataknjene. Ravno takošno kamnito orožje in orodje dandanašnji še rabijo divjaki na daljnih otokih v južnem morji.

Za tem je mnogo posode glinjaste in ilnate; sicer se dobivajo večidel le čepinje, pa iz njih se dá soditi na podobo izdelkov. Posode so narejene iz navadnega ila, ki mu je pesek in ogljen prah primešan, in so le malo ožgane, tudi niso nič pocinjene. Tù pa so lonci, vrči, skledice in svetilnice, izdelane z golo roko, nektele ozaljšane s črtami in pikami; tudi umetno izdelano vretenice se je dobilo, celó lonec za tri čevlje širok.

Dalje je bronasto orožje in orodje; v izhodnjih švicarskih jezerih se dobivajo le kamnati izdelki; v za-